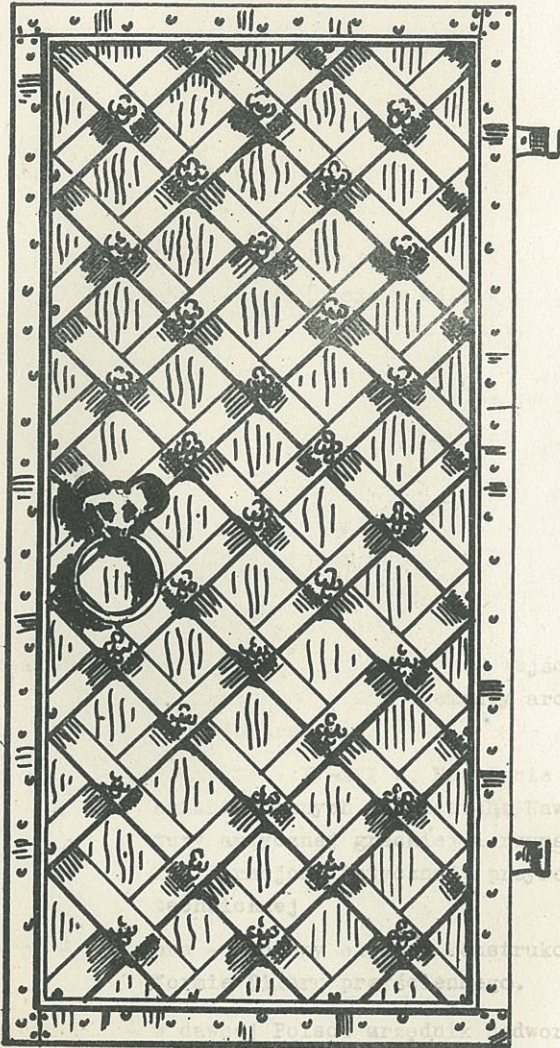

Brochów

...solowego, na
architektoniczne
... tendencji
... wrot do kul-
... skiej, rozwój
... podniezaj i
... rucyjny w
... dworny, opieku-
... stę stolem panujacego, od XIV w.

informator

BROCHÓW

Wieś w powiecie sochaczewskim, woj. warszawskie, na zachodnim skraju Puszczy Kampinoskiej, nad Bzurą, 390 mieszkańców / 1970 /, kościół parafialny obronny / 1551 - 61,1665 / z murem cmentarnym / XVII w. / . W archiwum kościoła pamiątki związane z F. Chopinem.

Tyle podaje Encyklopedia Powszechna PWN. Bardzo mało jak na tak starą i znaną miejscowość. Spróbujmy więc poznać dzieje tej wsi, a właściwie dzieje kościoła, bo ściśle się one ze sobą wiążą.

Według wielu podań Brochów założony został przez książąt mazowieckich jeszcze w XI w. i przez długi czas pozostawał pod ich troskliwą opieką. W II połowie XII w. stanowi on własność Żyrona, wojewody mazowieckiego i jego syna Otta. Już wtedy stał tu skromny, drewniany kościółek, o którym pierwszą wzmiankę znajdujemy z roku 1113. następne wzmianki o wsi w latach 1198, 1222.

Za czasów Konrada I, księcia mazowieckiego Brochów należał do zakonu kanoników laterneńskich z Czerwińska, któremu Bolesław Kędzierzawy i Kazimierz Sprawiedliwy nadali przywileje. W 1222 r. Konrad I przywileje te jeszcze bardziej rozszerzył. Odtąd mieszkańcy Brochowa nie podlegali sądom wojewódzkim oraz zwolnieni byli z pańszczyzny na rzecz zamku.

W trzydzieści dwa lata później /1254/ Opizo legat apostolski i opat mezański objął opieką klasztor czerwiński i jego dobra, wśród których wymienia kaplicę drewnianą. Wielu autorów, nie ufając prawdopodobnie dawniejszym przekazom, tę właśnie datę /1254/ umieszczenia Brochowa w bulli papieża Innocentego IV uważają za pierwszą wzmiankę o wsi. W XIV w. Brochów uniezależnia się od Czerwińska. Jest to w tym czasie dziedzictwo starej, zasłużonej, szlacheckiej rodziny mazowieckiej ze Szczawna - Prawdziców.

Rodzina ta wywodziła się od rycerza Jana Sewki, który pierwszy otrzymał Brochów na własność od Bolesława II w 1304 roku.

W siedemdziesiąt lat potem /1374/ nadanie to zostaje potwierdzone przez księcia Ziemowita III.

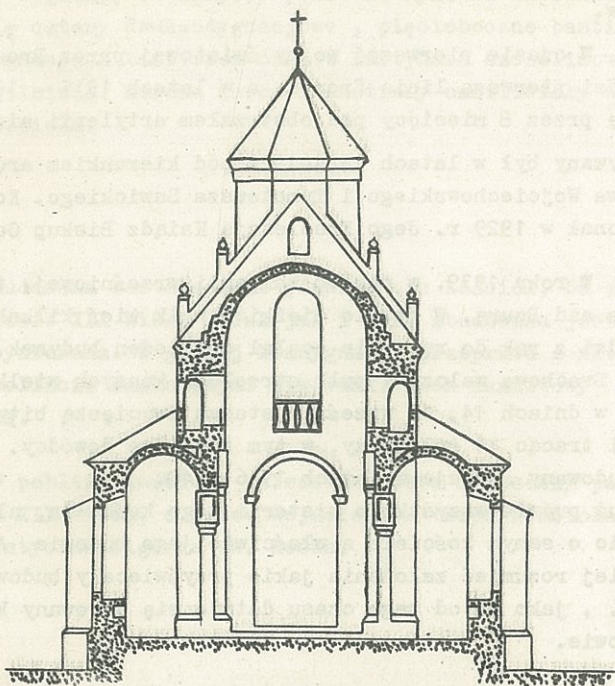
Rodzina Prawdziców ma ścisły związek z rodziną Brochowieckich, o czym może świadczyć umieszczona w nawie głównej kościoła tablica z rodowodem Brochowskich. Pierwszy Brochowski - Jędrzej - pochodził z rodziny Nasiegniewów. Dalsze ślady rodziny znajdujemy za czasów panowania Zygmunta I-go Starego. Panem był tu wtedy Jan Brochowski - stolnik gostyński, a potem jego syn również Jan, który piastował urząd wojskiego warszawskiego. Jest to postać szczególnie zasłużona dla Brochowa. Zniósł on bowiem chylący się ku upadkowi kościółek drewniany, by w 1551 rozpocząć budowę murowanego ze stropem drewnianym. Po jego śmierci w 1554 r. zapoczątkowane przez niego dzieło kontynuują jego żona Katarzyna z Ławskich wojewodzianka mazowiecka z dwoma synami Janem i Stanisławem. Budowę tę ukończono w 1561 r. i w tym samym roku było jej poświęcenie. Konsekracja kościoła odbyła się dopiero w 1596 r. i dokonał jej syfragon poznański - Jakub Brzeźnicki.

Ostatni potomek Brochowskich po mieczu umiera w 1686 roku i Brochów przechodzi w ręce rodziny Lasockich.

Dwie stryjeczne siostry Brochowskie wyszły za mąż za dwóch braci Lasockich herbu Dołęga pochodzących z bardzo zamożnej rodziny wyszogrodzkiej. Obaj bracia doczekali się fotełi senatorskich. Olbracht Adrian, któremu żona wniosła w wianie Brochów dosłużył się wielu godności. Był stolnikiem, kilkakrotnie posłem na sejm, sędzią ziemskim i wreszcie starostą wyszogrodzkim.

Rodzina Lasockich dostaje przywilej na lokację miasta na prawie magdeburskim. Przywilej wydany w 1667 r. przez Jana Kazimierza. Lokacja niestety nie była udana i Brochów tak naprawdę to nigdy nie stał się miastem.

Zapewne jeszcze w XVII w. kościół obwiedziony został murem i fosą, co nadało mu charakter wybitnie obronny. Zresztą w wieżach i murach cmentarza urządzone zostały strzelnice.

W połowie XVII w. uszkodzony został w wojnach szwedzkich. Restaurację podjął w 1665 r. wymieniany już Albrecht Lasocki, który po żonie odziedziczył dobra Brochowskie. Dzwignawszy z ruin kościół / m. in. przeróbka strzelnic, ganku na okna / naprawił mury i uczynił zapis na dalszą budowę i konserwację. Od tego mniej więcej czasu kościół posiada tytuł bazyliki. Kościół odnowiono jeszcze na początku XIX w. staraniem miejscowego proboszcza Jana Duchnowskiego. Wewnątrz odrestaurowany był w 1858 r. i pod koniec XIX w. W XIX w. należał Brochów do gminy Łazy i w 1827 r. liczył 47 domów i 318 mieszkańców.

W czasie pierwszej wojny światowej przez Brochów przechodzi pierwsza linia frontu, a w latach 1915 - 16 znajduje się przez 8 miesięcy pod ostrzałem artylerii niemieckiej. Odbudowywany był w latach 1924-1929 pod kierunkiem architektów Jarosława Wojciechowskiego i Tymoteusza Sawickiego. Konsekracji dokonał w 1929 r. Jego Ekselencja Ksiądz Biskup Gall.

W roku 1939, w ramach kampanii wrześniowej, toczy się tu bitwa nad Bzurą. W czasie ciężkich walk wieś kilkakrotnie przechodzi z rąk do rąk. Nie ocalał ani jeden budynek. W okolicach Brochowa walczy 7 pułk strzelców konnych wielkopolskich i w dniach 14, 15 września stacza zwycięską bitwę z Niemcami tracąc 14 żołnierzy, w tym zastępcę dowódcy. Po wojnie odbudowany zostaje w latach 1946 - 48.

Wiemy już prawie wszystko o historii tego kościoła, ale jak dotąd nic o samym kościele a właściwie jego budowie. Aby jednak lepiej rozumieć założenia jakie przyświecały budowniczym w XVI w. , jako że od tego czasu datuje się murowany kościół w Brochowie.

Architektura na Mazowszu nie była w tym okresie jednolita. Jej cechą charakterystyczną było trwanie tradycji budownictwa gotyckiego, której nie zdołały przewyciężyć na tym terenie ani przenikanie nowych przejawów sztuki możliwe dzięki pośrednictwu biskupim, ani wzmożone kontakty polityczne, handlowe i kulturalne z Krakowem po przyłączeniu Mazowsza do Korony, ani przykłady nowej sztuki demonstrowanej przez

artystów - przybyszów. Obserwujemy więc w zasadzie z jednej strony trwanie architektury gotyckiej, z drugiej występowanie renesansowej. Zarysowuje się jednak grupa gotycko - renesansowych kościołów utrzymujących tradycyjną bryłę i materiał przy wprowadzaniu nowych form dekoracyjnych a w niewielu wypadkach także przy zmianie koncepcji. Kształtowano wnętrza odpowiadające nowemu programowi budowli renesansowych. Typowym przykładem tej grupy kościołów jest kościół w Brochowie.

Monumentalny kościół parafialny pod wezwaniem św. Rocha jest budowlą orientowaną, tzn. zwrócony jest prezbiterium na wschód. Trzy potężne wieże-baszty opinają korpus główny tworząc wraz z otaczającym murem cmentarnym i narożnymi bastionami system obronny całego ułożenia. Charakter obronny podkreślają zarówno otwory strzelnicze przeprute w wieżach i ścianach kościoła, jak również pozostałości fosy otaczającej cały obiekt.

Kościół jest budowany z czerwonej cegły, wewnątrz tynkowany. Jest to kościół bazylikowy, trójnawowy a prezbiterium jest tej samej szerokości i wysokości co nawa. Prezbiterium jest zamknięte nieco węższą półkolistą apsydą. Ponad apsydą na osi prezbiterium znajduje się jedna z trzech wież. Dwie pozostałe wieże ograniczają zachodnie naroża kościoła a więc stoją od strony wejścia. Na przedłużeniu lewej nawy, a więc określając za pomocą kierunków geograficznych - północnej, tuż obok prezbiterium mamy kwadratową kruchtę połączoną z prostokątną zakrystią. Ściany nawy głównej i prezbiterium dzielone są głębokimi, smukłymi, półkoliście zamkniętymi wnękami. W tych wnękach są niższe przejścia do naw bocznych. A propos przejścia. W grubości ściany nawy głównej ponad sklepieniami naw bocznych odszukać można tunelowo sklepiony ganek stanowiący przejście łączące wieże zachodnie z umieszczoną nad apsydą wieżą wschodnią. Ganek ten nie jest jednak tajnym i niewygodnym przejściem, a pewną wygodę dają tu półkoliście zamknięte otwory znajdujące się nad arkadami. Oprócz minimum światła potrzebnego do oświetlenia ganka stwarzają one ciekawy układ wewnątrz nawy głównej.

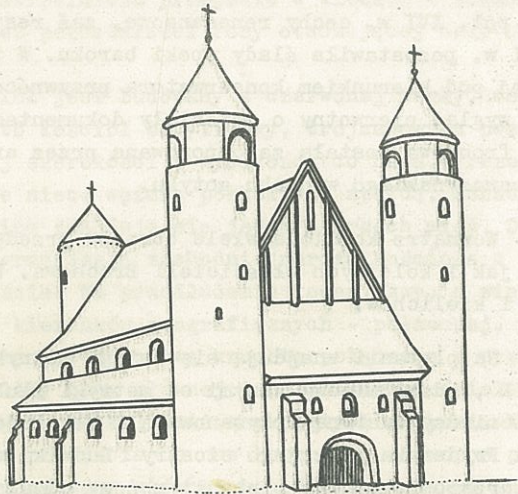
Nawa i prezbiterium nie są jak już wiemy oddzielone od siebie i w związku z tym sklepione jednolitą kolebką. Jedyne co wyróżnia nawę i prezbiterium to dekoracja tej kolebki. W obu wypadkach jest ona utworzona z połączenia figur geometrycznych, ale w prezbiterium są to przenikające się koła, krzyże i kwadraty, a w nawie naprzemian ustawione owale i prostokąty. Utworzone przez te wymienione figury pola kasetonowe wypełnione były pierwotnie polichromią współczesną kościołowi, ale niestety została ona w 1915 r. zniszczona. Motywy te, a więc zarazem nawa i prezbiterium oddzielone są gurtem kasetonowym.

Od zachodu - nad wejściem umieszczony został chór muzyczny, mурowany, oparty na wielkiej półkolistej arkadzie, a parapet chóru dekorowany jest motywami kół.

Nawy boczne tak samo jak i nawa główna sklepione są kolebkami. Co więcej także i tutaj występują motywy geometryczne. Tym razem na kolebkach przenikają się wieloboki z prostokątami. W kruchcie i zakrystii sklepienie kolebkowo - krzyżowe, natomiast nad chórem znajduje się strop. W przyziemiach wież sklepienia kopulaste. Tyle o kształtach wnętrza kościoła. Wychodzimy teraz na zewnątrz i przede wszystkim zwracamy uwagę na fasadę zachodnią. Obramowana jest dwoma smukłymi wieżami, między którymi znajduje się dwu kondygnacyjny przedsionek ze skarpami po bokach i szerokim, zamkniętym półkoliście portalem na ośi kościoła. W górnej kondygnacji widzimy trzy półkoliście zamknięte okienka chóru muzycznego.

Ściany wież przeprute gdzieś niedługo otworami okiennymi i strzelniczymi oraz ożywiona półkoliście zamkniętymi wnękami. W górnych kondygnacjach wieże zachodnie są nieco węższe. Znajdują się tam w prostokątnych wnękach półkoliście zamknięte okna. Dachy nad wieżami stożkowe kryte dachówką, a nad całym kościołem dwuspadowe, ale także kryte dachówką.

Ściany naw bocznych oskarpowane a okna są prostokątne zamknięte półkoliście. Zewnętrzna południowa ściana prezbiterium ozdobiona jest parą głębokich, wysokich wnęk arkadowych

między skarpami podtrzymującymi ganek. We wnękach tych smukłe podobnie zamknięte otwory okienne.

Kościół prezentuje się z daleka wspaniale. Wygląda jak kasztel obronny otoczony grubym murem ze strzelnicami umocnionymi wyższymi narożnikami. Najbardziej malowniczo wygląda on od strony zachodniej z nad niewielkiego stawu.

Mimo tego obronnego charakteru i ciężkich grubych murów kościół jest raczej smukły, a podkreślają to bardzo strome dachy. Robi to takie wrażenie, że nawet wydany w 1880 r. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego określał kształt kościoła jako zbliżony do meczetu.

Kościółowi początkowo gotyckiemu nadano przy przebudowie w II poł. XVI w. cechy renesansowe, zaś restauracja z II poł. XVII w. pozostawiła ślady epoki baroku. W trakcie odbudowy powojennej pod kierunkiem konserwatora przywrócono partiom zniszczonym wygląd pierwotny o materiały dokumentacyjne, natomiast elewacja frontowa została zakomponowana przez architekta Kazimierza Krawczyńskiego w duchu gotyku.

Wewnątrz kościoła wiele obrazów przedstawiających tak świętych jak i kolejnych właścicieli Brochowa. Wiele rzeźb barokowych i kielichów.

Na plebanii znajdują się księgi metrykalne z wieków XVII - XIX, gdzie między innymi są metryki ślubu zawartego w 1806 r. pomiędzy Justyną Krzyżanowską i Mikołajem Chopinem - rodzicami Fryderyka oraz jego siostry Ludwiki z Józefem Kalaśantym Jędrzejowiczem. Na plebanii możemy odnaleźć także metrykę chrztu Fryderyka Chopina. Fryderyk zresztą, gdy miał jeszcze 17 lat przyjeżdżał tutaj od czasu do czasu z rodzicami. Nie ma czemu się dziwić - przecież Żelazowa Wola, majątek państwa Chopinów leży w odległości 10 km od Brochowa.

Obraz Brochowa nie byłby pełny, gdybyśmy nie podali informacji o obiektach leżących w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła.

MUR OBRONNY

Otocza cmentarz kościelny. Wzniesiony był w czasie przebudowy w XVII w.. Zniszczony w czasie najazdu szwedzkiego został odbudowany w 1662 roku. Następnie zniszczony w czasie I wojny światowej w 1915 r. i odbudowany w czasie restauracji kościoła w latach 1925 - 29. Niestety niedługo to trwało. Uszkodzony w czasie działań II wojny światowej ostatecznie odbudowany w latach 1946 - 48. Z zewnątrz otoczony jest fosą. Jest to mur ceglany, na zarysie prostokątnym. Na narożach znajdują się cztery dwukondygnacyjne, pięcioboczne bastiony. W obu kondygnacjach bastionów oraz w kurtynach szczelinowe otwory strzelnicze. Korona murów i bastiony umożliwiały wejście na teren kościoła.

DZWONNICA

Zbudowana została dużo później niż kościół, bo zapewne w I połowie XIX wieku. Tak jak i mury zbudowana jest z cegły i otynkowana. W górnej kondygnacji przepruta z czterech stron półkolistymi zamkniętymi otworami. Dach namiotowy kryty dachówką.

W pobliżu kościoła zniszczony dwór i resztki parku z początku XIX wieku, a przed wejściem na teren kościoła charakterystyczna figurka św. Rocha.

SŁOWNICZEK

- apsyda - półkolisty albo wieloboczny zamknięcie prezbiterium i nawy kościelnej. Najczęściej zasklepione.
- arkada - element architektoniczny składający się z dwóch podpór / filarów, kolumn / połączonych łukiem. Arkada występuje pojedynczo, najczęściej w rzędzie, tworząc podstawowy element wielu budowli lub ich części na przykład: krużganków arkadowych itp.
- bastion - główny element umocnień obronnych w postaci wysuniętych narożników, w kształcie pięcioboku o otwartej podstawie. Stosowany do końca XVI wieku.
- bazylika - w architekturze chrześcijańskiej kościół wielonawowy o nawie środkowej wyższej od bocznych / przeciwieństwo kościoła halowego /.
- elewacja - lico budynku, jedna z zewnętrznych jego ścian wraz z występującymi na niej wszystkimi elementami architektonicznymi i dekoracyjnymi. Elewacja z głównym wejściem - fasada.
- gotyk - styl w sztuce dojrzałego i późnego średniowiecza trwający od poł. XII w. do pocz. XVI w. Cechowały go strzelistość budowli, ostry łuk w konstrukcji i dekoracji.
- gurt - łuk architektoniczny, pas sklepieniowy.
- kaseton - szafa, skrzyniec, zagłębienie w stropie między odcinkami krzyżujących się belek

lub utworzone przez wprowadzenie między belki stropowe poprzecznych beleczek lub listew, dzielących przestrzenie międzybelkowe na wgłębione pola. Nieraz pokryte polichromią.

- kasztel - zamek lub jego główna część stanowiąca warowny dom mieszkalny przedstawiciela władzy lub feudała.
- konsekracja - w kościele rzymsko-katolickim wyświęcanie na biskupa, opata, kapłana, uroczyste poświęcenie kościoła, ołtarzy, dzwonów itp.
- I legat - w kościele katolickim duchowny występuje w imieniu papieża w celu wykonania określonych zadań w danym kraju.
- legacja - w dawnej Polsce / od XIII w. / zakładanie wsi lub miast, połączone zwykle z wprowadzeniem niwowego układu pól i regularnej zabudowy.
- O orientowana budowla - ustawienie budynku wzdłuż osi wschód-zachód. W przypadku kościoła dodatkowo prezbiterium znajdowało się na wschodzie.
- P portal - ozdobne obramienie otworu wejściowego, na które składają się elementy architektoniczne i rzeźbiarskie.
- R renesans - odrodzenie - XV-XVI w. Nasilenie tendencji humanistycznych i laickich. Nawrót do kultury antycznej greckiej i rzymskiej, rozwój myśli racjonalistycznej, przyrodniczej i technicznej
- S skarpa ¹ przypora - pionowy element konstrukcyjny w formie filaru przysięcennego.
- stolnik - w dawnej Polsce urzędnik nadworny, opiekujący się stołem panującego, od XIV w.

- godność honorowa. Także urząd ziemski.
- sufragan - biskup pełniący w diecezji funkcję
pomocnika biskupa ordynariusza.
- W wojski - w dawnej Polsce początkowo zastępca ka-
sztelana w sprawach wojskowych, później
niższy urzędnik ziemski.

LITERATURA

1. Katalog zabytków sztuki w Polsce tom X zesz. 24
woj. warszawskie, powiat sochaczewski
2. "Biuletyn Historii Sztuki" 1963
3. "Stolica" 1956 nr 35 - Irena Huml.
4. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego pod redakcją
Filipa Sulimowskiego 1850 r.

Słownik terminologiczny sztuk pięknych PWN 1969

Historia architektury dla wszystkich - Tadeusz Broniewski.

Wydano przez KTE " Styki "

i Koło PTTK nr 1.